

ТЕРМІН ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ У СФЕРІ ФІНАНСІВ

У статті проаналізовано проблеми перекладу термінологічної лексики в галузі економіки і фінансів з англійської мови українською. Метою статті є встановлення системи структурних та понятійних відповідностей між англійською та українською терміносистемами у сфері фінансів та аналіз основних способів відтворення термінів у процесі перекладу. Розглянуто особливості словотворення англійських термінів цієї галузі порівняно з українською мовою, проаналізовано й класифіковано способи перекладу таких термінів українською мовою з урахуванням вимог досягнення максимальної еквівалентності перекладу. Велику увагу у статті приділено перекладацьким трансформаціям, які застосовуються під час перекладу термінів: пошуку лексичного еквівалента, контекстуальній заміні, компресії, декомпресії, калькуванню, антонімічному перекладу та іншим трансформаціям. Автори підтверджують свої твердження численним фактологічним матеріалом. Підкреслено особливу актуальність згаданої проблематики у зв'язку з економічними змінами, які відбуваються у країні.

Ключові слова: термін; терміносистема; термінологія; еквівалентність; перекладацькі трансформації; контекст; адекватність перекладу.

Фахові терміни, як мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних причин труднощів їх перекладів з огляду на свою неоднозначність, відсутність у мові перекладу відповідників нових термінів, а також певні відмінності процесу термінотворення в англійській та українській мовах.

Актуальність теми зумовлена, насамперед, тим, що як у теоретичному, так і в практичному плані представляє значний інтерес виокремлення та вивчення терміносистеми фінансової сфери. Актуальність дослідження проблем перекладу фінансових термінів зумовлена розширенням співробітництва між українськими та зарубіжними компаніями та зростаючим обсягом взаємної комунікації в цій професійній галузі. Необхідною умовою міжмовної комунікації є еквівалентність термінів, які денотують та виконують транзитну функцію щодо бізнес-інформації в спеціалізованому тексті.

Окремо та в поєднанні з іншими мовознавчими проблемами різні аспекти перекладу термінів висвітлювалися в працях Є. Бреуса, Л. Борисової, В. Карабана, В. Коптілова, І. Корунця, В. Назарова, Ф. Циткіної та ін.

Існує багато досліджень щодо перекладу технічної та наукової термінології, але, на наш погляд, проблематика перекладу специфічної термінології, зокрема фінансової сфери, розкрита недостатньо.

Метою статті є встановлення системи структурних та понятійних відповідностей між англійською та українською терміносистемами у сфері фінансів та

аналіз основних способів відтворення термінів у процесі перекладу.

Проблема перекладу термінів та укладання міжгалузевих словників продовжує залишатися однією із актуальних проблем сучасного мовознавства впродовж останніх десятиріч. Ця проблема безпосередньо пов'язана з процесом становлення та розвитку окремих терміносистем, системний опис яких притягує увагу сучасних науковців.

Процеси інтеграції та глобалізації бізнесу, розширення міжнародного співробітництва, динамічний розвиток економічних відносин роблять підмову економіки об'єктом пильної уваги чисельних дослідників (Астафурова, Томашевська, Уліткін). Інтерес для лінгвістів представляють як вивчення розвитку фінансової, економічної, управлінської термінології тієї чи іншої мови, так і розвідки проблем її перекладу.

В. Карабан визначає термін як «мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки». Він вважає, що науково-технічні терміни становлять суттєву складову науково-технічних текстів [5, с. 54].

А. Коваленко дає таке визначення терміну: «термін – це емоційно нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів» [7, с. 57].

Лінгвіст Є. Скороходько висунув такі вимоги до термінів:

- термін має бути абсолютно однозначним, виражаючи у будь-якому контексті лише одне поняття;
- формальна структура термінів повинна виражати зв'язки між поняттями, що допоможе в низці

випадків знаходити в текстах інформацію про ті класи предметів, які прямо ніде не названі;

– також має передбачатися можливість формальних перетворень термінів з метою отримання нових термінів для позначення новоутворених понять;

– має бути передбачена можливість автоматичного перекладу термінів з природних мов інформаційними і навпаки;

– термін має бути коротким [10, с. 67].

Переклад англійських термінів українською мовою потребує знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. Під час перекладу англійської науково-технічної та економічної літератури українською мовою велике значення має взаємодія терміна з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова [4, с. 58].

Отже, термін – це слово, що характеризується не лише стильовою співвіднесеністю, а й певною замкненістю в системі лексики на означення понять окресленої галузі знань [10, с. 155].

Нерозривний зв'язок економічних понять і відповідних їм термінів виявляється в тому, що впорядкування економічної термінології неможливе без глибокої наукової розробки економічних понять, їх логічного аналізу й точного визначення. Якщо економічні поняття визначені недостатньо ясно, про точну термінологію не може бути й мови.

Слід зауважити, що економічний термін може бути багатозначним, хоча однією з вимог термінології є його однозначність, адже економіст повинен дати економічному термінові одне визначення, враховуючи всі його істотні ознаки, тобто такі, які мають регулятивний характер.

Розглянемо особливості економічних термінів сфери фінансів.

Якщо говорити про терміносистему в галузі економіки, то вона формувалася та продовжує поповнюватись у першу чергу за рахунок включення до її складу фраз та словосполучень, складовою частиною яких є загальноживані слова. Однак менш розповсюдженими є однослівні спеціальні терміни, що мають інтернаціональне та міжгалузеве значення і не зустрічаються в повсякденному мовленні, а також спеціальні терміни, що функціонують тільки в межах певної терміносистеми. Наприклад, *public offering* – публічний випуск акцій, *balance sheet profit* – балансовий прибуток.

З лінгвістичної точки зору можна виділити такі групи термінів [4; 10]:

– базові терміни (*credit, currency, finance, loan, rate, tax, funds, asset, interest, stock, liquid*);

– терміни, що є похідними від цих лексичних одиниць (*liquidate*), і, крім того, словосполучення, в яких один чи більше компонентів є базовими термінами (*banking rate* – банківська ставка, *debit interest* – дебетові відсотки);

– терміни, запозичені з інших галузей знань, що зазнали при цьому значних семантичних модифікацій. Наприклад, *leverage* – система важелів (державного регулювання), *financial leverage* – фінансовий леведрж (показник використання позичених коштів).

До основних способів утворення фінансової терміносистеми можна віднести наступні [4; 10]:

– семантичний (для загальнолітературного слова *hurdle* основним значенням є «планка», у той час як у фінансовій галузі – «обумовлений відсоток поверх вкладених коштів після закінчення проекту»);

– синтаксичний (*earned income credits* – податкові пільги, що надаються одержувачам заробітної платні, *operating profit* – прибуток від виробничої діяльності);

– морфологічний (за рахунок префіксації: *co-owner* – співвласник; суфіксації: *profitability* – рентабельність, *maturity* – термін сплати);

– морфолого-синтаксичний (*SWOT analysis* – свот-аналіз, тобто аналіз сильних та слабких сторін компанії, її можливостей та загроз, ймовірність яких є цілком реальною для цієї компанії).

У фінансовій терміносистемі можна зустріти й терміни, що є словами, запозиченими з інших мов: *nominal value* – номінальна вартість, *extra earning* – приробіток.

Банківським та фінансовим термінам властива синонімічність. У зв'язку з тим, що специфіка терміна полягає не у сфері властивостей лексичної одиниці, а в галузі її функцій, номінативна одиниця разом із термінологічною може мати одне або декілька загальних значень, що в певних випадках ускладнює адекватне трактування та переклад термінів іншою мовою без спотворення змісту слів. Наприклад, термін *lame duck* свідчить про те, що компанія переживає не найкращі часи.

Через складний та багаторівневий характер утворення термінів, їх синонімічність виникають труднощі в процесі їх перекладу. Якщо завдання перекладу – забезпечення еквівалентності як спільності текстів оригіналу та перекладу, то під час перекладу спеціальних (фінансових та економічних) текстів термінам слід приділяти особливу увагу: саме вони визначають інформаційний зміст спеціалізованого тексту, будучи своєрідними ключами, що організують, структурують та кодують спеціальну інформацію. Відповідно, саме відносно термінів постає питання щодо можливості досягнення еквівалентності за наявності відмінностей кодових одиниць.

Основним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквівалента.

Лексичний еквівалент – це постійна лексична відповідність, яка точно співпадає із значенням слова [6, с. 255]. Наприклад, такі терміни як-от: *economics, money, market, loan, tax, invoice* – мають точні відповідники в українській мові (*економіка, гроші, ринок, позика, податок, накладна*), які легко знайти в загальних словниках, не звертаючись навіть до фахових. Однак частка таких термінів у загальному термінофонді дуже незначна, тому переклад більшості спеціальних галузевих термінів не є простою заміною слова-терміна мовою оригіналу відповідним термінознаком у мові перекладу.

Значні труднощі при перекладі економічних термінів виникають у тому випадку, якщо еквівалент, зафіксований у словнику, не підходить до цього

контексту. Тоді слід обрати еквівалент, спираючись на контекст.

Наприклад, у реченні *To start an account with a bank or with a supplier is to open it; to finish using an account with a bank or with a supplier and formally to end the arrangement is to close it* термін *the arrangement* (улаштування, впорядкування, угода) краще перекласти за допомогою контекстуального еквівалента «договір (між фінустановою та клієнтом)»: «Щойно ви відкрили рахунок у банку, ваш договір із цим банком або із позичальником набув чинності, щоб формально припинити дію договору із банком чи позичальником, і не користуватися ним, достатньо закрити рахунок».

Контекст допомагає визначити відмінності між загальним і термінологічним використанням слова. Так, у фразі, наведеній вище, вжито слово *a supplier*, яке має загальне значення «постачальник» і термінологічне значення «позичальник, кредитна установа». Саме контекст свідчить, що в цьому випадку це слово використане в ролі терміна.

Вирішальну роль контекст відіграє також при виборі потрібного значення багатозначного терміна.

One major tool of the analysis of accounting records is ratio analysis.

Термін *record* має такі значення: 1) документ; 2) запис, звіт; 3) протокол [1]. Зважаючи на контекст, є зрозумілим, що для перекладу необхідно обрати значення 2) звіт.

Найбільш розповсюдженим лексичним прийомом перекладу економічних термінів у випадку відсутності відповідного за значенням терміна в мові перекладу є описовий переклад.

Описовий переклад – це передача слова за допомогою розширеного пояснення значення іншомовного слова [6]. Цей прийом застосовується при перекладі тих економічних понять і реалій, які вже давно відомі в постіндустріальних суспільствах, але тільки починають з'являтися в українському соціумі:

portfolio theory – теорія, згідно з якою не можна тримати гроші в одному банку або продавати товар лише на одному ринку;

«white elephant» – «білий слон» (нікому непотрібний товар або товар з низькою купівельною спроможністю);

brand switchers – покупець, який не тримається певної торгової марки і легко міняє її на іншу;

charge-off – списання безнадійних кредитів;

defaulting borrowers – позичальники, які ухиляються від сплати позики;

deleveraging – відтік позикових коштів;

non-revolving accounts – рахунки, які не поновлюються.

Переклад галузевої термінології, у тому числі й фінансової, здійснюється за допомогою різноманітних міжмовних трансформацій: лексичних, лексико-семантичних та лексико-граматичних. Головне завдання перекладача полягає в правильному виборі того чи іншого прийому в ході процесу перекладу, щоб якнайточніше передати значення кожного терміна.

Одним з найпростіших лексичних способів перекладу економічного терміна є транскодування.

Транскодування – це політерна чи фонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу [3]. Цей спосіб часто застосовується під час перекладу назв фірм та різних корпорацій, а також фінансових установ:

Special System Industry – Спеціал Систем Індастрі *corporation* – корпорація, *manager* – менеджер, *documentation* – документація.

Конкретизація значень. Для правильної диференціації значення слова необхідно знати явище конкретної дійсності, яке стоїть за ним. Це особливо важливо, коли поряд із диференціацією відбувається й конкретизація абстрактних понять. Так, іменник *board*, родовою поняття якого виражається словосполученням *колегіальний орган управління*, диференціюється й конкретизується як *правління, президія, бюро, рада, міністерство, колегія, департамент* тощо.

Генералізація значень. Набагато рідше при перекладі з англійської мови українською спостерігається протилежне явище: заміна конкретного, видового поняття більш абстрактним, родовим: *money still in control in all lands of the press, the radio, the moving picture, the telephone, the officials of state, their banks and means of transportation, their police and hired agents*. У перекладі речення – *оскільки у всіх країнах гроші це контролюють пресу, радіо, кіно, засоби зв'язку, державний апарат, банки і транспорт* – слово *телефон* було би недоречним. Необхідно замінити його більш широким поняттям *засоби зв'язку*, яке логічно входить у наведене перерахування.

Антонімічний переклад полягає в передачі поняття протилежним, часто із запереченням, тобто антонімом українського відповідника цього слова. Антонімічний переклад нерідко буває якщо не єдиним, то найбільш зручним прийомом передачі смислового та стилістичного значення багатьох виразів. Наприклад, при перекладі наступного речення: *Their situation is not likely to improve soon; some economists predict it will be years, not months, before employers regain any semblance of bargaining power* – англійську фразу «*is not likely*» та інфінітив «*to improve*» краще не передавати дослівно українською мовою, і в кінцевому підсумку переклад речення виглядає таким чином:

«Схоже на те, що ситуація у цій галузі найближчим часом не поліпшиться, більш того, деякі економісти передрикають, що пройде кілька років, а не місяців, доки підприємці повернуть хоч якусь зовнішню подібність колишньої торгівельної могутності».

Терміни також підлягають іншому лексичному прийому перекладу – калькуванню – передачі не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фраземи (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу:

multiple accredit – множинне акредитування; *according to law* – відповідно до закону; *economy's recovery* – економічне відродження; *gross domestic product* – валовий національний продукт; *housing market* – ринок нерухомості.

Ще одним лексико-граматичним прийомом перекладу сучасних економічних термінологічних одиниць є метод компресії. Компресія – це більш компактне викладення думок завдяки вилученню зайвих елементів

та позамовного контексту [3]. Цей метод зазвичай застосовується перекладачами при перекладі фахової термінології на рівні макроконтракту, рідше – на мікрорівні, бо це може спричинити невиправдане вилучення частини лексичного значення цього терміна: *regular and normal* – звичайний, *rules and regulations* – правила.

Декомпресія – це збільшення кількості мовних знаків у вислові друготвору або спосіб перекладу слова в мові оригіналу як мінімум двома лексемами в мові перекладу, що викликано необхідністю експлікувати імпліцитну інформацію першоджерела, прояснивши її на лексичному рівні для малознайомого з нею читача [3]:

Since Microsoft's founding in 1975 and as of 2006, Gates has had primary responsibility for Microsoft's productive strategy. – «Від часу заснування комп'ютерної корпорації Майкрософт у 1975 році, її генеральний директор Білл Гейтс одноосібно відповідав за стратегію випуску продукції корпорації.» Сполучення «комп'ютерна корпорація» та «генеральний директор», відсутні в оригінальному тексті, надають

читачеві необхідну інформацію, розширюючи його розуміння ситуації.

Безперечно, переклад термінів – дуже відповідальне завдання для перекладача, яке потребує високого ступеня володіння ним обома мовами, багатогранного сприйняття мовної картини світу, а також відмінних знань тієї галузі науки або техніки, якої власне стосується переклад. У процесі перекладу англійських економічних термінів досвідчені перекладачі зазвичай обирають той чи інший спосіб перекладу, зважаючи на зміст контексту, у якому вжито спеціальний галузевий термін, а іноді комбінують усі вищезгадані прийоми, аби якомога точніше і вдаліше передати їхнє лексичне значення у мові перекладу, зберігши при цьому, наскільки це є можливим, звукову форму та морфемну структуру вихідної термінологічної одиниці. І зважаючи на те, що сучасна англійська економічна терміносистема є мовою-продуцентом нових міжнародних економічних термінів, адекватний переклад фахової термінології набуває особливо важливого значення для успішного становлення та нормалізації української фінансово-економічної термінології відповідно до міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.
2. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад / Л. П. Білозерська, Н. В. Вознесенко, С. В. Радецька. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 232 с.
3. Борисова Л. И. Лексико-стилистические трансформации в англо-русских научно-технических переводах / Л. И. Борисова. – М. : ВЦП, 1981. – 168 с.
4. Головін В. М. Переклад економічної термінології / В. М. Головін. – К. : Наука, 2005. – 187 с.
5. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 126 с.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 207 с.
7. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад : [навчальний посібник] / А. Я. Коваленко. – Тернопіль : Вид-во Карпюка, 2001. – 284 с.
8. Переклад англомовної економічної літератури. Економіка США: Загальні принципи / За ред. Л. В. Черноватого та В. І. Карабана. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 496 с.
9. Практикум перекладу. Англійська – українська : [підручник] / Н. В. Бідасюк, Р. В. Боднар, Ю. В. Якимчук та ін. – К. : Знання, 2011. – 431 с.
10. Циткіна Ф. О. Термінологія й переклад / Ф. О. Циткіна. – Львів : ВЛП, 2003. – 187 с.

Остапенко С. А., Политыкин В. П., Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского, г. Кривой Рог, Украина

ТЕРМИН КАК ОБЪЕКТ ПЕРЕВОДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СФЕРЕ ФИНАНСОВ

В статье проанализированы проблемы перевода терминологической лексики в области экономики и финансов с английского языка на украинский. Целью статьи является установление системы структурных и понятийных соответствий между английской и украинской терминосистемами в области финансов и анализ основных способов передачи терминов в процессе перевода. Указаны особенности словообразования английских терминов в данной области, проанализированы и классифицированы проблемы перевода таких терминов на украинский язык с учетом требований достижения максимальной эквивалентности перевода. Большое внимание в статье уделено переводческим трансформациям, которые используются при переводе терминов: поиску лексического эквивалента, контекстуальной замене, компрессии, декомпрессии, калькированию, антонимическому переводу и другим приемам. Авторы иллюстрируют свои утверждения богатым фактическим материалом.

Статья подчеркивает особую актуальность данной проблематики в свете экономических изменений, происходящих в стране.

Ключевые слова: термин; терминосистема; терминология; эквивалентность; переводческие трансформации; контекст; адекватность перевода.

Ostapenko S. A., Politykin V. P., *Mykhaylo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine*

THE TERM AS AN OBJECT OF TRANSLATING INVESTIGATIONS IN THE FINANCIAL SPHERE

The article analyses the general problems of translating financial terms while translating them from English into Ukrainian. The actuality of the problem is reasoned mainly by the increasing cooperation between the financial institutions of our country and the foreign ones. The aim of the article is connected with correlation between the financial term systems of the English and Ukrainian languages as well as the analysis of the main ways of terms rendering in the process of translating. The theoretical basis of the problem mentioned has been also analysed including the works of such famous scientists as V. Karaban, Ye. Skorokhodko, A. Kovalenko and others. The authors describe and compare word building models in the financial sphere, analyse and classify most of the problems of terms translating to bear in mind the aim of preserving meaning adequacy.

Great deal of attention is paid to the numerous translating transformations like contextual substitution, calque translation, transcoding, antonymous translation, compression, decompression, generalization of meaning and others. The authors always try to prove their conclusions with lexical examples. Productivity of the article's target is proved by the fact that Ukraine is being experienced great economical challenges and the foreign experience is of great value.

Keywords: *term; terminology; term system; adequacy; translation transformations; context; word building model.*